

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА СПЕЦІАЛЬНИХ ГАЛУЗЕЙ
ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ

**МЕТОДИЧНИЙ ПОРАДНИК
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕТНОЛОГІЯ»**

**для здобувачів вищої освіти
спеціальності 032 Історія та археологія**

Електронне видання

Вінниця
2023

УДК 39:902/908(07)
М 292

*Рекомендовано до видання вченою радою факультету історії та міжнародних відносин Донецького національного університету імені Василя Стуса
(протокол № 1 від 27 вересня 2023 р.)*

Автор:

Мартинчук І. І., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки ДонНУ імені Василя Стуса.

Рецензенти:

Отземко О. В., кандидат історичних наук, доцент кафедри історії України та спеціальних галузей історичної науки ДонНУ імені Василя Стуса;

Пшемичка Є. О., кандидат історичних наук, старший викладач кафедри всесвітньої історії та археології ДонНУ імені Василя Стуса.

Мартинчук І. І.

М 292 Методичний poradник з навчальної дисципліни «Етнологія» (електронне видання) для здобувачів вищої освіти спеціальності 032 Історія та археологія ОП «Історія та археологія». Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2023. 36 с.

Методичний poradник створено для оптимізації освітнього процесу з навчальної дисципліни «Етнологія». У виданні запропоновано структуру навчальної дисципліни, плани семінарських занять, завдання для самостійної роботи, рекомендації до їх підготовки, питання до іспиту, тематику студентських дослідницьких робіт.

Викладені матеріали орієнтовані на здобувачів вищої освіти першого курсу денної і заочної форм навчання освітньої програми «Історія та археологія».

УДК 39:902/908(07)

© Мартинчук І. І., 2023

© ДонНУ імені Василя Стуса, 2023

ЗМІСТ

Передмова	4
Робоча програма навчальної дисципліни.....	7
Рекомендації до підготовки семінарських занять.....	16
Тематика семінарських занять	19
Завдання для самостійної роботи та поради щодо їх виконання	23
Тематика практичних занять.....	24
Тематика студентських дослідницьких робіт.....	28
Питання до підсумкового контролю (екзамену).....	29
Політика навчальної дисципліни	31
Список рекомендованих джерел та літератури.....	32

ПЕРЕДМОВА

Методичний поради́ник навча́льної дисципліни «Етнологія» складений відповідно до освітньої програми освітньої програми спеціальності 032 Історія та археологія, формує інтегральні, загальні та фахові компетентності та програмні результати навчання, якими оволодіють студенти.

Навчальна дисципліна формує міждисциплінарні взаємозв'язки з іншими дисциплінами, зокрема: археологією, антропологією, лінгвістикою, географією, історією.

Вивчення навча́льної дисципліни передбачає формування та розвиток у студентів компетентностей і програмних результатів навчання відповідно до освітньої програми спеціальності 032 Історія та археологія.

Метою вивчення навча́льної дисципліни є формування наукового уявлення про теорії етносу, етногенезу, сучасної класифікації народів світу, традиційних і сучасних форм життєдіяльності етносів різних континентів, особливостей міжетнічної комунікації, етнічної картини світу, етнічної свідомості.

Загальні компетентності:

1. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.

2. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.

3. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

Спеціальні компетентності:

1. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією.

2. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційно-пошукові системи.

3. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історико-культурної спадщини.

4. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією.

5. Здатність використовувати в історичних дослідженнях знання у галузі краєзнавства, історичної географії, антропології та етнології.

Результати навчання:

1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему.

2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використувати ці знання у професійній діяльності.
3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел.
4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі.
5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами.
6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії.
7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах.
8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.
9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.
10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.
11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.
12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.
13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.
14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.
15. Знати наукові та організаційні аспекти функціонування археологічної, архівної, музейної сфери.
16. Знати сучасні методики навчання історії, основи психолого-педагогічних досліджень. Виявляти готовність до здійснення гуманної педагогічної взаємодії.
17. Доводити історичну своєрідність, культурне та етнонаціональне розмаїття України, історичну обґрунтованість процесу євроінтеграції України.

Організація навчання та оцінювання визначається та регламентується «Порядком оцінювання знань здобувачів вищої освіти у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса» та «Положенням про організацію освітньої діяльності у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса».

Форми поточних і підсумкових контролів – «тестів, письмове опитування, виконання практичних завдань, завдань самостійної роботи, індивідуальних завдань.

Організація навчання з дисципліни «Етнологія» відбувається у формі аудиторних занять (лекції, семінарські, практичні заняття) та самостійної роботи практичного спрямування здобувача вищої освіти.

З навчальної дисципліни передбачено поточні та підсумковий форми контролю та оцінювання знань здобувачів вищої освіти. До поточних форм контролю належать:

- робота на семінарських заняттях;
- виконання завдань самостійної роботи;
- виконання контролю знань за модулем 1 та модульної контрольної роботи;
- підготовка та захист індивідуального завдання.

За дисципліною «Етнологія» навчальним планом передбачено іспит, тому оцінювання рівня знань здійснюється за результатами поточного і підсумкового контролю. Завдання поточного контролю оцінюються в діапазоні 0–60 балів, завдання підсумкового контролю оцінюються в діапазоні 0–40 балів. Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни визначається за сумою балів, отриманих за результатами виконання поточних форм контролю.

Здобувачі вищої освіти, які протягом семестру не набрали 60 балів або бажають підвищити підсумкову оцінку можуть, виконати індивідуальне завдання чи скласти іспит. Перескладання форм поточного контролю протягом вивчення дисципліни є можливим з метою покращення якості підготовки чи складання пропущеного заняття.

Організація навчання за дисципліною відбувається в таких форматах:

- 1) аудиторні заняття (лекції, семінарські, практичні заняття);
- 2) самостійна робота здобувача вищої освіти під керівництвом викладача.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

У межах дисципліни опрацьовуються два змістові модулі: теоретичні і практичні проблеми етнології та етнічні характеристики людства. Перший модуль присвячено розгляду методологічних засад навчального курсу, детальній характеристиці класифікації народів світу, проблем систематизації та вивчення народів, теоретичних положень етнології. Розглядається сутність культурної, етнічної ідентичності, природа етнічних конфліктів та засоби їх врегулювання. Другий змістовий модуль спрямований на вивчення регіональної специфіки формування і розвитку етнічних, антропологічних, етнолінгвістичних, господарсько-культурних процесів, їх особливостей у сучасному світі.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1 ТЕОРЕТИЧНІ І ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ЕТНОЛОГІЇ

Тема 1. Методологічні засади етнології

Етнологія як навчальна дисципліна. Об'єкт, предмет етнології, їх еволюція. «Примітивні народи» як предмет етнологічних досліджень. Завдання курсу. Джерела вивчення етнології. Походження назви науки, введення поняття «етнологія» в науковий обіг. Науково-пізнавальне та практичне значення етнології.

Передісторія етнології. Виникнення перших етнологічних об'єднань. Розвиток етнології в Німеччині, Англії, США, Франції, Росії в кінці XVIII – I пол. XIX ст. Напрями вивчення етносів на рубежі XIX–XX ст. Стан етнологічних досліджень на сучасному етапі. Взаємозв'язок етнології з іншими науковими дисциплінами.

Визначення базових понять в етнології. Теорії щодо визначення понять «етнос», «культура», «традиція», «менталітет». Походження назви науки, введення терміну «етнологія» в науковий обіг.

Етнос. Дискусії з проблем етносу: соціально-історичні, біологічні, соціобіологічні спільноти. Закономірності та специфічні риси розвитку етносів. Структура етносу: власно етнічний; мікрорівень, макрорівень. Характеристика етносу як носія культури.

Поняття «етнічність». Сучасна наука про сутність етносу та етнічності (А. Бастіан, С. М. Широкогоров). Поняття «етнічні та національні групи». Націоналізм. Проблема етносу в сучасній науці.

Етногенез. Концепції етногенезу: соціально-історична, соціально-біологічна. Етнічні процеси. Етнооб'єднуючі процеси: етнічна консолідація, етнічна асиміляція, міжетнічна інтеграція. Етнорозмежовуючі процеси: етнічна парціація, етнічна сепарація.

Тема 2. Методика та джерела вивчення етнології

Методи дослідження і джерела в етнології: вивчення письмових джерел; усні свідчення; археологічні матеріали; порівняльне мовознавство; статистичні методи; польові дослідження. Застосування комплексного підходу до предмета дослідження, використання джерел і даних, одержаних суміжними дисциплінами.

Методи етнологічних досліджень. Порівняльно-історичний метод: історико-генетичні порівняння, історико-типологічні порівняння, історико-дифузійні порівняння. Метод типологічного аналізу: класифікація, типологізація, періодизація. Метод комплексного аналізу. Метод компонентного (системного) аналізу. Реконструктивний метод (метод пережитків). Методика збору польових етнографічних досліджень. Спостереження. Опитування: усне, письмове, інтерв'ю. Методика фіксації польових етнографічних матеріалів.

Джерела в етнології. Письмові свідчення: літописи, хроніки, записи мандрівників, доповіді географів, звіти посланців, повідомлення морських капітанів, торговців. Усні перекази як форма історичної свідомості. Археологічні матеріали. Висока достовірність інформації, використання статистичних методів. Порівняльне мовознавство. Перепис населення. Образотворчі та географічні матеріали: малюнки, скульптура, барельєфи, пластика, фрески, іконографія та карти. Музейні зібрання. Головне джерело етнологічної науки – матеріали польових досліджень: безпосереднє спостереження реального життя. Види польових досліджень, їх особливості. Об'єктивність та репрезентативність.

Тема 3. Еволюція становлення етнології

Періоди нагромадження етнологічних знань: стародавні й античні часи, епоха середньовіччя та нового часу. Міфологічна школа. Заснування класичної міфологічної школи в українському народознавстві, її послідовники.

Історія етнологічної думки: еволюціонізм, дифузійнізм, соціологічна школа, функціоналізм, американська школа історичної етнології, етнопсихологічна школа, структуралізм, культурний релятивізм, неоеволюціонізм, новітні концепції в етнології.

Теорія еволюціонізму, історія її виникнення. Концепція розвитку Е. Тайлора. Вплив «теорії розвитку» Ч. Дарвіна на формування еволюційної школи в етнології. Соціологічна теорія О. Конта. Концепція «географічних провінцій» А. Бастіана. «Теорія пережитків» К. Кавеліна. Позитивістське спрямування еволюціонізму.

Зародження та зміст теорії дифузійнізму. Характеристика течій у дифузійнізмі: історико-географічної (Скандинавія), культурно-історичної та антропогеографічної (Німеччина), геополітичної (Англія), «вивчення культурних ареалів» (Північна Америка). Основні положення теорії дифузійнізму, викладені її засновниками Ф. Ратцелем і Л. Фробеніусом.

Етносоціологічна теорія Е. Дюркгейма як вчення про колективні уявлення та світосприйняття. Основні ідеї соціологічної школи (М. Мосса, К. Леві-Строс, М. Гране, Л. Леві-Брюль).

Теоретичні засади теорії функціоналізму. Концепції Б. Малиновського, Р. Турнвальда на дії та функції соціальних структур, їх зв'язок з культурними явищами. Динамічна система функціональних елементів суспільства А. Радкліфф-Брауна.

Зародження нових напрямів в етнології у кінці XIX ст. Психоеаналітична теорія. Концепція Гези Рохейма та Карла Густава Юнга. Течії психоеаналітичних концепцій. Заснування Ф. Боасом Американської школи історичної етнології. Погляд на культуру як унікальне та особливе явище, сукупність моделей поведінки людей (А. Кребер, Л. Уайт та ін.). Етнопсихологічна школа (Р. Бенедікт, М. Мід, А. Кардінер). Розвиток етнопсихологічних досліджень «національного характеру» етносів. Поняття «етос культури» (Р. Бенедікт). Національний екстремізм та відродження культурних стереотипів минулого – основні ідеї етнопсихологів початку XX ст. Ідеї представників структуралізму (структурного функціоналізму: А. Радкліфф-Браун, К. Леві-Строс, Ф. де Соссюр, М. Дуглас) щодо розгляду суспільства як структурно взаємопов'язаної системи окремих функціонуючих елементів. Культурний релятивізм як вчення про рівність різних культур незалежно від рівня розвитку народів. Ідеї М. Херсковіца про унікальність моделей культури та погляд на історію людства як суму самостійних культур та цивілізацій.

Сучасний стан теорій в етнології: неоеволюціонізм (Л. Е. Уайт, Д. Стюард, М. Харріс) щодо розвитку культур залежно від різних видів навколишнього середовища та форм адаптації до них. Манчестерська школа неофункціоналізму в Англії (М. Глюкман); ідеї історичного матеріалізму у Франції (М. Годельє, К. Меліссо); гевменевтичний напрям етнологічних досліджень в Америці (К. Гірц, Р. Тернер).

Тема 4. Етнічна картина світу. Проблеми класифікації народів

Походження етносів. Етногенез та його основні фактори. Гіпотези щодо часу та місця походження людства. Процеси етногенезу як складники багатьох сучасних наук. Типи етногенетичних процесів: етнічне об'єднання та етнічне розділення. Методи досліджень етногенезу. Етапи розвитку етногенезу. Ранній етап етногенезу. Антропогенез. Дослідження процесу расогенезу. Етногенез і антропогенез. Розподіл людства за географічною класифікацією: народи Азії; народи Австралії та Океанії; народи Америки; народи Європи.

Антропологічна класифікація народів світу. Раси та расова класифікація. Поняття раси. Негроїдна (африканська) велика раса. Європеїдна (євразійська) велика раса. Монголоїдна (азіатсько-американська) велика раса. Контактні раси. Перехідні раси. Змішані раси. Східний (американсько-азіатський) расовий стовбур. Західний (євро-африканський) расовий стовбур. Сучасні проблеми антропогенезу та расогенезу. Характеристика расових ознак і виділення основних людських рас.

Концепції етноцентризму та расизму. Історико-етнографічна класифікація: принципи виділення історико-етнографічних провінцій.

Мовна (лінгвістична) класифікація народів світу. Мовна панорама сучасного світу. Основні критерії мовної класифікації: мова й етнічна приналежність. Лінгвістична класифікація «груп споріднених мов». Гіпотези щодо спорідненості мов. Поняття «мовна сім'я». Формування та структура індоєвропейської мовної сім'ї.

Релігійна класифікація. Племінні та політеїстичні релігії: тотемізм, магія, фетишизм, анімізм. Етнічні (національні) релігії: іудаїзм, джайнізм, сикхізм, конфуціанство, даосизм, синтоїзм. Світові релігії: буддизм, християнство, католицизм, протестантизм, кальвінізм, лютеранство, іслам. Їх значення під час вивчення загальної етнічної картини світу.

Тема 5. Вчення про культуру в сучасній етнології

Витоки сучасного розуміння терміна «культура». Теорія етнокультурної взаємодії. Концепція культурного шоку. Теорія етнокультурної взаємодії.

Концепції акультурації та мобілізації (культурне направлення). Погляди на поняття «культура» та його зміст у теорії еволюціонізму. Основні положення теорії дифузійнізму щодо змісту поняття «культура». Теорія культурної дифузії Ратцеля. Погляди функціоналістів на поняття «культура». Теорія «моделей культури» (Р. Бенедикт, Д. Уайт).

Оцінка в сучасній етнології змісту поняття «культура» й «етнічна культура». Культура етносу й етнічна культура. Характерні риси та функції сучасної культури: інструментальна, інкультурації, нормативна, сигнікативна, пізнавальна, комунікативна. Захисні механізми етнічної культури. Рівні адаптації етносу до навколишнього середовища. Система життєдіяльності та життєзабезпечення етносу. Культурна екологія (етноекологія) як наука, що вивчає адаптацію етносу в умовах зміни соціального та культурно-політичного оточення. Поняття «адаптація» як процес пристосування культури та зовнішнього середовища.

Сучасні погляди на поняття «культура» як основний механізм адаптації людських колективів до навколишнього середовища. Залежність моделей поведінки від географічних та кліматичних умов. Культурна традиція і етнос. Традиційна культура та сучасність. Типи культур: архаїчні, традиційні, модернові. Специфіка сприйняття та мислення в кожному типі культури. Основні риси традиційної культури: синкретизм (цілісність), традиційність, стереотипи поведінки, ідея існування центру та периферії. Звичаї і ритуали в традиційній культурі. Проблема модернізації традиційних суспільств. Головні характеристики модернізації. Ціннісний та діяльнісний підходи. Адапційно-діяльнісний підхід А. Я. Флієра. Поняття «модель культури».

Тема 6. Основи етнічної психології

Сутність етнічної ідентичності. Культурна цінність етнічної ідентичності. Рівні ідентичності: особистісно-психологічний, соціально-психологічний. Види ідентичності: свідомі та безсвідомі, повна та часткова, безпосередня і опосередкована. Основні типи етнічної ідентичності: нормальна ідентичність, етноцентристська ідентичність, етнодомінуюча ідентичність, етнічна індиферентність, етнічний фанатизм, етніцизм, амбівалентна ідентичність.

Структура психології етносу. Етнічний характер. Етнічний темперамент. Етнічні традиції та звичаї. Етнічні інтереси. Етнічна свідомість. Етнічні почуття. Етнічний смак. Інкультурація. Психічний склад етносу як специфічний засіб сприйняття та розуміння представниками етнічної групи навколишньої дійсності. Комплекс етнопсихологічних особливостей як продукт історичного розвитку. Елементи психології етносу: «етнічний характер», «етнічний темперамент», «етнічні традиції і звичаї», «етнічні інтереси», «етнічна свідомість», «етнічні почуття», «етнічні смаки». Історичний огляд досліджень національного характеру в етнології. Методи дослідження національного характеру.

Формування етнічних стереотипів та етнічних образів. Структура етнічного стереотипу. Стереотипи та етнічні образи народів світу. Початок досліджень психологічних відмінностей етносів «Американською школою історичної етнології» Ф. Боаса. Погляд на культуру як сукупність моделей поведінки. Сучасна оцінка теорії Ф. Боаса. Теоретичні засади школи «Культура і Особа». Р. Бенедикт та її класичний твір «Моделі культури». Поняття «етосу» культури як основи для формування національної культури. Погляд сучасної етнології щодо ідей Р. Бенедикт.

Вплив психоаналізу на етнологічні дослідження. «Концепція особи» З. Фрейда. Концепція А. Кардінера і А. Дюбуа щодо існування домінуючих типів особи в кожному етносі. Сучасний стан психологічної антропології. Основні риси етнологічних досліджень наукової школи «Культура і Особа» на початку ХХ ст. Методика дослідження національного характеру «на відстані». Концепція «картини світу». Використання методу емпатії (співпереживання) в дослідженні національного характеру.

Тема 7. Природа етнічних конфліктів та засоби їх врегулювання

Специфіка етнічних конфліктів та їх причини. Поняття «етнічний конфлікт», «міжетнічна напруженість». Причини етнічних конфліктів: територіальні суперечки, міграції та переміщення, історична пам'ять, прагнення самовизначення, боротьба за матеріальні ресурси чи їх перерозподіл, конкуренція між етносами в галузі перерозподілу праці, претензії на владу національних еліт.

Причини етнічних конфліктів у країнах ближнього зарубіжжя: соціально-економічні, культурно-мовні, етнотериторіальні, екологічні, етнотериторіальні,

історичні, конфесійні, культурні. Динаміка та типологія етнічних конфліктів. Категорії етнічних конфліктів: конфлікти стереотипів, конфлікти ідей, конфлікти дій. Стадії етнічних конфліктів.

Класифікація етнічних конфліктів за формою: латентні (приховані) й актуалізовані (відкриті); за характером дій сторін, що конфліктують (насильницькі чи ненасильницькі); за основними цілями (статусові).

Форми та засоби врегулювання етнічних конфліктів. Способи врегулювання етнічних конфліктів: визнання конфліктної ситуації; ступінь організованості сторін, наявність чітких умов; прийняття та додержання сторонами чітких правил. Специфіка врегулювання конфліктів на різних стадіях їх розвитку: латентний період, прояв конфлікту, активний розвиток конфлікту, наслідки конфлікту.

Тема 8. Етнічні процеси в сучасному світі

Поняття і зміст етнічних процесів. Етнічні контакти та їх результати. Сучасні етнічні процеси. Концепція культурного шоку. Етнічна історія земної кулі. Динаміка зростання населення світу. Етнічні процеси в ХХ столітті.

Етногенез та етнічна історія народів світу. Процеси етнічного об'єднання. Етнічна фузія. Етнічна консолідація, етнічна асиміляція. Міжетнічна інтеграція. Етногенетична фіксація. Процеси етнічного розподілу. Етнічна парціація. Етнічна сепарація. Етнічні процеси ХХ ст. та сучасного світу в Південній Америці, Північній Америці, Африці, Азії, Західній Європі, Центральній Європі, Східній Європі.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

ЕТНІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЛЮДСТВА

Тема 9. Народи Африки

Загальна характеристика африканського континенту. Географічне середовище, расовий, етнолінгвістичний, релігійний склад населення. Історико-географічне й історико-культурне районування. Вплив арабської та європейської колонізації на формування сучасного етнічного складу населення. Держави континенту. Етногенез та етнічна історія. Формування етнічного складу населення. Причини відставання африканських народів у суспільно-економічному розвитку.

Особливості традиційно-побутової культури народів Північної, Північно-Східної, Західної Тропічної, Центральної, Східної і Південної Африки. Населення Мадагаскару. Сучасні етнічні процеси на африканському континенті.

Тема 10. Народи Америки

Загальна характеристика американських континентів і їх народів. Етногенез та етнічна історія доколумбової Америки. Аборигени Північної Америки. Расові особливості. Мовні спільності. Господарсько-культурні типи доєвропейської колонізації. Расова та лінгвістична характеристика народів регіону. Основні мовні спільності. Особливості колонізації Північної Америки європейцями та формування її сучасного етнічного складу. Роль у цьому процесі негрів Африки.

Країни Північної Америки. Сучасний стан господарства. Етнічні процеси в Північній Америці. Корінне населення Америки. Формування сучасного етнічного складу населення у Північній Америці. Особливості культури й побуту населення США та Канади. Сучасні латиноамериканські нації. Становище індіанців та афроамериканських груп населення. Загальна характеристика американських континентів та їх народів.

Етногенез та етнічна історія народів Центральної та Південної Америки. Державні об'єднання доколумбової Америки. Ацтеки, майя, інки. Землеробські народи Південної Америки. Європейська колонізація регіону та її наслідки. Формування сучасного етнічного складу, його антропологічні та мовні особливості.

Країни Центральної материкової та Карибської і Південної тропічної та помірної Америки. Роль індіанського, іспанського, португальського, негритянського й інших компонентів у формуванні сучасного складу населення. Його расові та лінгвістичні особливості.

Етнічні процеси в країнах Латинської Америки. Традиційно-побутова культура й етнічні процеси в країнах Латинської Америки.

Тема 11. Народи Азії

Етнічні процеси в Азії. Загальна характеристика азіатського материка та його народів. Етнокультурне районування. Етнолінгвістична характеристика. Культурно-побутова специфіка народів Східної, Південно-Східної, Південної та Західної Азії. Концепції етногенезу народів Західної Азії. Основні етапи етнічної історії. Сучасний етнічний склад і держави. Основні етнічні процеси в регіоні. Загальна характеристика азіатського материка та його народів. Етногенез, основні етапи етнічної історії. Сучасний етнічний склад і держави Західної Азії. Господарство. Матеріальна та духовна культура. Сім'я і соціальні відносини. Релігійні вірування. Сучасні етнічні процеси в регіоні. Сучасні етнічні процеси.

Народи Південної Азії. Етногенез та етнічна історія народів Південної Азії. Етноси Індії, Бангладеш, Пакистану, Шрі-Ланки, Непалу, Бутану, Мальдів. Мови регіону. Основні господарсько-культурні типи. Особливості сучасних етнічних процесів. Тенденції їх розвитку. Мови регіону. Основні господарсько-культурні типи. Матеріальна культура. Сім'я і суспільний лад. Особливості сучасних етнічних процесів.

Народи Південно-Східної Азії. Расова й етнічна характеристика народів Південно-східної Азії, їх мовні особливості. Країни регіону. Основні етапи етнічної історії. Сучасні етнічні процеси в регіоні. Етногенез і етнічна історія народів Японії, Китаю, Монголії, Південної і Північної Кореї. Антропологічний склад та етнолінгвістична класифікація народів Східної Азії. Основні господарсько-культурні типи. Роль релігій в історії народів регіону. Характеристика етнічних процесів. Етнічний склад та мовні особливості. Основні етапи етнічної історії. Господарська діяльність. Матеріальна культура. Форми сімейно-шлюбних та соціальних відносин. Духовна культура. Релігійні вірування. Сучасні етнічні процеси в регіоні.

Народи Східної Азії. Етногенез і етнічна історія народів Японії, Китаю, Монголії, Південної та Північної Кореї. Антропологічний склад та етнолінгвістична класифікація. Основні господарсько-культурні типи. Специфіка матеріальної та духовної культури. Соціальна організація. Релігійні вірування. Сучасні етнічні процеси в регіоні.

Народи Середньої (Центральної) Азії. Природні особливості та країни Середньої (Центральної) Азії. Етногенез та основні етапи етнічної історії. Етнічний склад населення до монгольських завоювань. Сучасний етнічний склад. Господарсько-культурні типи. Суспільна організація. Матеріальна та духовна культура. Релігійні вірування та звичаї. Етнічні конфлікти та шляхи їх подолання.

Тема 12. Народи Австралії та Океанії

Історико-культурне районування Австралії та Океанії. Особливості історико-культурних районів та їх етнічний склад. Народи Меланезії, Полінезії, Мікронезії. Етнічні процеси в Австралії і Океанії.

Етногенез Австралії та Океанії. Австралійські аборигени, їх антропологічний тип. Мовна картина. Формування сучасного етнічного складу, його антропологічні та мовні особливості.

Етнічна культура, повсякденність. Особливості традиційно-побутової культури англо-австралійців.

Тема 13. Народи Європи

Загальна регіональна характеристика: південні, західні і східні слов'яни. Концепції етногенезу слов'ян. Основні етапи етнічної історії. Особливості етнічних процесів слов'ян. Етногенез, етнічний і антропологічний склад населення. Етнолінгвістична класифікація: основні родини та мовні групи, їх характерні риси. Сучасні етнічні процеси в регіоні. Лінгвістична класифікація європейських народів. Створення сучасних націй та особливості етнічних процесів на сучасному етапі. Релігійні конфесії та їх вплив на культурно-побутову специфіку західноєвропейських народів та їх національний характер. Історико-етнографічне районування. Загальна характеристика Європейського материка та його народів.

Етногенез, етнічний та антропологічний склад населення Західної Європи. Етнолінгвістична класифікація. Регіональні особливості традиційно-побутової культури народів Західної Європи. Сучасні етнічні процеси.

Проблеми етногенезу та етнічна історія. Особливості етнічних процесів в межах Російської імперії і Радянського Союзу. Сучасні етнічні процеси. Господарство, матеріальна та духовна культура неслов'янських народів Східної Європи. Сучасні процеси.

Тема 14. Народи Східної Європи. Українці

Народи Східної Європи. Слов'яни. Загальна регіональна характеристика Східної Європи: південні, західні та східні слов'яни. Держави та народи. Концепції етногенезу. Основні етапи етнічної історії. Подібність та відмінність мов. Особливості етнічних процесів.

Українці. Головні концепції етногенезу й етнічна історія українців. Походження українського народу. Етнографічне районування України. Етнічний склад і розселення українців. Етнографічні та локальні групи. Особливості матеріальної та духовної культури. Традиційне господарство, матеріальна культура та побут. Духовна культура. Звичаї та обряди українського народу. Громадський побут і приватне життя українців. Традиційна обрядовість. Сучасні етнічні процеси.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПІДГОТОВКИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття – вид навчальних практичних занять, який передбачає самостійне вивчення студентами попередньо запропонованих викладачем запитань з теми лекційного курсу, переліку самостійних завдань з наочним оформленням матеріалу у вигляді реферату, доповіді, повідомлення, конспектування історичних джерел тощо.

Головна мета семінарських занять – забезпечити студентам можливість оволодіти навичками і вміннями використання теоретичних знань згідно з особливостями кожної науки.

Слід зазначити, що на семінарах вирішуються такі педагогічні завдання: розвиток творчого професійного мислення; пізнавальна мотивація; професійне використання знань у навчальних умовах; оволодіння мовою відповідної науки; навички оперування формулюваннями, поняттями, визначеннями; оволодіння уміннями і навичками постановки і вирішення інтелектуальних проблем і задач, критика, відстоювання свого погляду.

До того ж під час семінарського заняття викладач вирішує і завдання повторення і закріплення знань, контролю, педагогічного узагальнення тощо.

У процесі підготовки, опрацьовуючи запропоновані питання, студент визначає для себе одне-два з них (можна, звичайно, і більше), в яких він відчуває себе найбільш впевнено, і в якості консультанта або опонента може працювати на семінарі.

Під час семінару студент навчається публічно виступати, бачити реакцію слухачів, логічно, ясно, чітко, грамотною літературною мовою викладати свої думки, наводити докази, формулювати аргументи на захист своєї позиції. Це важливо для всіх, але особливо для студентів, які навчаються за правовими спеціальностями, що розглядають людину як «предмет праці».

На семінарі кожен студент має можливість критично оцінити свої знання, порівняти зі знаннями та вміннями їх викласти інших студентів, зробити висновки про необхідність більш поглибленої та відповідальної роботи над обговорюваними проблемами.

Під час семінару кожен студент спирається на свої конспекти, зроблені на лекції, власні виписки з підручників, першоджерел, статей, спеціальної літератури, на словник з цієї теми. Семінар стимулює прагнення до вдосконалення конспекту, бажання зробити його більш інформативним, якісним. Від семінару до семінару, на всіх його етапах та їх корекції студент піднімається на більш високу сходинку власної зрілості, вчаться ефективно працювати над проблемами, що безпосередньо стосується його майбутньої професії.

Семінар – ефективна форма закріплення отриманих з обговорюваної проблеми знань, бачення цієї проблеми загалом, усвідомлення її співвіднесеності з іншими темами в межах цілісної філософської концепції.

Із погляду методики проведення семінар являє собою комбіновану, інтегративну форму навчального заняття. Він припускає можливість використання рефератів, фрагментів першоджерел, усних і письмових понятійних диктантів, тестів, завдань типу «закінчіть речення» та ін.

Для стимулювання самостійного мислення можуть бути використані різні активні методики навчання: проблемні ситуації, завдання «закінчіть речення», тести та інтерактивне опитування.

Підготовка до семінарського заняття

Для ефективності семінарських занять необхідна ґрунтовна підготовка до їх проведення як з боку викладачів та студентів.

План підготовки семінарського заняття:

1. Вивчення вимог навчальної програми до теми семінарського заняття;
2. Визначення цілей і завдань семінару, підбір систематизованого матеріалу до семінару;
3. Розробка плану семінару;
4. Вироблення різних варіантів вирішення основних проблем семінару;
5. Підбір літератури, рекомендованої студентам до цієї теми;
6. Розробка рекомендацій студентам щодо організації самостійної роботи під час підготовки до семінарського заняття (вивчення літератури, підготовка індивідуальних і групових доповідей, виступ з окремих питань);
7. Написання розгорнутого конспекту семінару, розподіл пунктів плану за часом;
8. Моделювання вступної та заключної частин семінару.

Плани семінарських занять, їх тематика, рекомендована література, мета і завдання її вивчення повідомляються викладачем на вступних заняттях або в методичних вказівках з навчальної дисципліни.

Перш ніж приступити до вивчення теми, необхідно прокоментувати основні питання плану семінару. Такий підхід викладача допомагає студентам швидко знаходити потрібний матеріал до кожного з питань, не затримуючись на другорядному.

Починаючи підготовку до семінарського заняття, необхідно, насамперед, вказати студентам на зміст конспекту тематичної лекції, розділи підручників і навчальних посібників, щоб вони отримали загальне уявлення про місце і значення теми в досліджуваному курсі. Потім слід рекомендувати їм попрацювати з додатковою літературою, зробити записи за рекомендованими джерелами.

Записи мають першорядне значення для самостійної роботи студентів. Вони допомагають зрозуміти побудову досліджуваної книги, виділити основні положення,

простежити їх логіку, «проникнути у творчу лабораторію» автора. Ведення записів сприяє перетворенню читання в активний процес, мобілізує разом із зоровою і моторну пам'ять. Слід пам'ятати: у студента, який систематично веде записи, створюється свій індивідуальний фонд допоміжних матеріалів для швидкого повторення прочитаного, для мобілізації накопичених знань. Особливо важливі і корисні записи тоді, коли в них відображені думки, які виникли у процесі самостійної роботи. Повноцінні записи відображають не тільки зміст прочитаного, а й результат розумової діяльності студента. Важливо розвивати у студентів вміння зіставляти джерела, продумувати досліджуваний матеріал.

Пожвавленню семінару, а значить – його активізації, підвищенню пізнавального та виховного потенціалу сприяють проблемні ситуації, введення в його макроструктуру ігрових прийомів. Із цією метою на семінарі рекомендується використовувати тести. За їх допомогою можна вийти на анонсування майбутніх тем навчальної дисципліни.

Аналіз помилок на семінарі дає викладачу матеріал для подальшого вдосконалення змістовної та методичної частин семінару, розробки власних тем.

Семінар дає змогу використовувати все різноманіття наявних методичних засобів активізації вивчення дисципліни. Якщо абсолютна більшість студентів і сам викладач прийдуть на семінар добре підготовленими, семінар пройде успішно, дасть очікувані результати.

Не менш важливими в організації семінарських занять є підведення підсумків, аналіз виступів окремих студентів і роботи всієї групи, оцінювання їхніх знань, умінь формувати і відстоювати свій погляд, визначення конкретних завдань на наступне заняття. Підсумкові оцінки за кожне семінарське заняття викладач вносить у журнал. Отримані студентами оцінки враховуються під час виставлення підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

Критерії оцінювання знань:

- обізнаність у науковій літературі та історичних джерелах;
- ґрунтовні знання з етнології, володіння її понятійним апаратом;
- знання вузлових проблем етнології та характеру висвітлення їх у науковій літературі;
- знання етапів і закономірностей розвитку етнологічної думки, демографічного, історичного, антропологічного, географічного розвитку населення планети;
- вміння працювати з картографічним матеріалом;
- правильне обґрунтування наукових положень історичними фактами, статистичними матеріалами тощо;
- володіння категоріальним апаратом на сучасному рівні;
- послідовне викладення матеріалу з висновками в кінці відповіді;
- вільне володіння нормами сучасної української літературної мови.

ТЕМАТИКА СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1

ЕТНІЧНІ ПРОЦЕСИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Питання для обговорення:

1. Поняття «етнічні процеси». Типологізація та теорії.
2. Класифікація етнічних процесів. Етнооб'єднувачі та етнорозмежувальні процеси.
3. Етнічні процеси в сучасному світі.

Рекомендована література

- Тиводар М. Етнологія: навч. посіб. Львів, 2004. Розділ 7.
- Ломака О. Класифікація етнічних процесів у вітчизняній етнології. *Наукові записки. Випуск 16. Серія: Історичні науки*. С. 48–55.
- Паронікян А. А. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси етнічних спільнот у глобалізованому світі: виклики та тенденції. *Грані*. 2016. № 8(136), серпень. С. 160–166.
- Бромлей Ю. В. Очерки теорії етносу. Очерк десятый. До типологізації етнічних процесів. 1983. URL: <https://uchebnikfree.com/etnologiya-etnografiya/ocherki-teorii-etnosa.html>

Семінарське заняття 2

КОНЦЕПЦІЯ ЕТНОГЕНЕЗУ ЛЬВА ГУМІЛЬОВА

Питання для обговорення:

1. Біографічні етюди про Льва Миколайовича Гумільова. Умови становлення наукової теорії.
2. Теоретичні положення концепції етногенезу Л. Гумільова.
 - 2.1. Фази етногенезу. Поведінка етносу в різних фазах етногенезу.
 - 2.2. Взаємодія етносу з природним ландшафтом залежно від фази етногенезу.
 - 2.3. Поняття пасіонарності в роботах Л. Гумільова.
3. Ставлення радянських і сучасних науковців до енергетичної теорії.

Рекомендована література

- Павленко Ю. В. Етногенез. *Енциклопедія історії України*: Т. 3: Е–Й / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ, 2005. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Etnogenesis>.
- Гумилёв Л. Н. Сочинения: в 15 т. Т. 2: Конец и вновь начало. 1997. Pdf.
- Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли. Pdf.
- Доманська О. Наукова концепція етногенезу Л. Гумільова щодо засад розбудови національного культурного простору в сучасних умовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія»*. Випуск 17. Pdf.

Семінарське заняття 3

ТЕОРІЇ ПСИХОАНАЛІЗУ СИГІЗМУНДА ФРОЙДА

Питання для обговорення:

1. Біографічні етюди про Сигізмунда Шломо Фрейда. Умови становлення наукової теорії.
2. Основні напрями досліджень в теорії психоаналізу С. Фрейда.
3. Аналіз наукових розвідок.
 - 3.1. Психопатологія повсякденного життя.
 - 3.2. Теорія сновидінь: основні позиції і висновки.

Рекомендована література

- Кононов І. Ф. Концепція ідентифікації та ідентичності в психоаналізі: Зигмунд Фрейд та Ерік Еріксон. URL: <https://www.academia.edu/9411647/> Кононов_І._Ф._концепція_ідентифікації_та_ідентичності_в_психоаналізі_зигмунд_фрейд_та_ерік_еріксон
- Фрейд З. Психология бессознательного: сб. произведений / сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М. Г. Ярошевский (с. 1–25). 1990. 448 с. RTF (додається) чи URL: http://pedlib.ru/Books/5/0137/5_0137-6.shtml#book_page_top
- Фрейд З. Психопатология обывденной жизни. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/freyd/psih1.php
- Фрейд З. Вступ до психоаналізу. Частина 2. Сновиддя. Київ: Основи, 1998. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Freud_Sigmund/Vstup_do_psykhoanalizu.pdf

Семінарське заняття 4

КУЛЬТУРА НАСЕЛЕННЯ АМЕРИКИ ДОКОЛУМБОВОГО ПЕРІОДУ

Питання для обговорення:

1. Історія вивчення Америки. Теорії щодо заселення континенту.
2. Соціальна структура суспільств.
3. Традиційні заняття і побут населення. Релігійні уявлення американських народів.

Рекомендована література

- Марченко О. М. Етнологія народів світу: навч. посіб. Кропивницький, 2019. С. 187–202.
- Масляк П. О. Країнознавство: підручник. 2-ге вид., випр. Київ, 2008.
- Етнографія та побут народів світу. Народи Америки. URL: <http://04.com.ua/amerika.html>
- Рубель В. А. Історія цивілізацій Доколумбової Америки: навч. посіб. для іст. спеціальностей вузів. Київ, 2005.
- Тиводар М. Етнологія: навч. посіб. Львів, 2004. Розділ 7.

Семінарське заняття 5

ЕТНІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАРОДІВ АВСТРАЛІЇ І ОКЕАНІЇ

Питання для обговорення:

1. Теорії щодо заселення регіону.
2. Особливості традиційно-побутової культури:
 - 2.1. Аборигенів континентальної Австралії.
 - 2.2. Аборигенів Океанії.

Рекомендована література

- Аборигени Австралії (добірка матеріалів). URL: <https://prezi.com/odmfghvfcpao/presentation/?frame=14d36cda34429cdab0ac00cc5ce895b127d3520f>
- Австралійські аборигени: огляд їх традицій і культури. URL: <https://www.yoair.com/uk/blog/the-australian-aboriginals-culture-tradition-myths/>
- Бакли У. Австралійський робинзон. Морган Джон. 2014. URL: <https://litresp/chitat/ru/%D0%91/bakli-uiljyam/avstralijskij-robinzon>
- Гіббс Р. «Аборигени Австралії». На суші і на морі. *Науково-художній географічний збірник*. 1985. URL: <http://bibliograph.com.ua/Na-sushe/19.htm> (матеріальна, духовна культура).
- Яблоков І. Н. Історія релігії. Релігії Австралії. URL: https://stud.com.ua/69178/religiyeznastvo/religii_avstralii

Семінарське заняття 6

ЕТНОКУЛЬТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАРОДІВ АФРИКИ

Питання для обговорення:

1. Етнічна історія Африки. Історія окремого субрегіону, континенту загалом.
2. Господарство і матеріальна культура груп населення (характеристика певного субрегіону).
3. Духовна культура та релігія африканських народів (характеристика певного субрегіону).

Рекомендована література

- Марченко О. М. Етнологія народів світу: навч. посіб. Кропивницький, 2019. С. 187–202.
- Масляк П. О. Країнознавство: підручник. 2-ге вид., випр. Київ, 2008.
- Логвиненко В. М. Своєрідність психології народів Азії та Африки. С. 6–13.
- Африка: культура минулого і сьогодення. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10181/>
- Полікарпов В. С. Лекції з історії світової культури. URL: <https://web.archive.org/web/20121116144329/http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/767/12/>

Семінарське заняття 7

ЕТНІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЄВРОПЕЙСЬКИХ НАРОДІВ

Питання для обговорення:

1. Повсякденна культура народів Південної Європи.
2. Повсякденна культура народів Північної Європи.
3. Повсякденна культура народів Центральної Європи.

Рекомендована література

- Етнографія та побут народів світу. URL: <http://04.com.ua/evropa.html>
- Масляк П. О. Країнознавство: підручник. 2-ге вид., випр. Київ, 2008. 292 с.
- Тиводар М. Етнологія: навч. посіб. Львів, 2004. С. 502–601.
- Филимонова Т., Руденський Н. Брак у народов западной и южной Европы. URL: <http://profilib.com/chtenie/29861/t-filimonova-brak-u-narodov-zapadnoy-i-yuzhnoy-evropy.php>.

Семінар 8

ЕТНОКУЛЬТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА УКРАЇНИ

Питання для обговорення:

1. Етнографічне районування України.
2. Участь етнічних груп у формуванні української нації.
3. Повсякденна культура етнічних груп населення України.

Рекомендована література

- Етнографія та побут народів світу. Україна URL: <http://04.com.ua/istorija-ukrayinskogo-narodu.html>
- Дашкевич Я. Основні етапи етнічної історії. *Родовід*. 1991. № 1.
- Дністрянський М. С. Етнополітична географія України. Львів, 2006.
- Макаrchук С. А. Етнічна історія України: навч. посіб. URL: http://ebk.net.ua/Book/history/makarchuk_eiu/annotation.htm
- Лозко Г. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. Київ, 2001.
- Культура і побут населення України / авт. В. Наулко, Л. Артюх та ін. Київ, 1993.
- Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України. URL: <http://etno.ua/web.org/book1/lecture01.html>
- Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник / А. Пономарьов, Л. Артюх та ін. Київ, 1994.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ ТА ПОРАДИ ЩОДО ЇХ ВИКОНАННЯ

Практична робота студентів з курсу «Етнологія» включає опрацювання теоретичних основ лекційного матеріалу, підготовку до виступів на семінарах, вивчення тем або питань, що не розглядаються в курсі лекцій, конспектування основних теоретичних джерел з кожного змістового модуля. Нижче наводяться орієнтовні теми і завдання для самостійної роботи студентів

Для підготовки студентом тем, запропонованих на самостійне вивчення, необхідно звернутися до різноманітних етнічних джерел та матеріалів – як спеціалізованих, наукових, так і допоміжних, популярних. Під час виконання завдань самостійної роботи можна скористатися запропонованим списком літератури, а можна вдатися і до самостійного пошуку інформаційних джерел. Підбираючи літературу, слід спочатку зупинитись на першоджерелах та монографіях, бажано останніх років видання. Потім – звернутись до журнальних статей, словників, енциклопедій, інтернет-джерел. Необхідною умовою ефективної самостійної роботи студента є стислий конспект у вигляді дослівних тематичних виписок та фіксування власних ідей і міркувань студента. Для подальшого цитування слід помічати джерело та сторінку.

При написанні есе, рефератів, контрольних дослідницьких робіт потрібно, наводячи різні погляди, концепції з того чи іншого приводу, вміти продемонструвати свою позицію. У самостійній роботі студента також високо цінується самостійність підбору матеріалу та самостійність і обґрунтованість власних суджень. Позиція повинна науково формулюватися та підкріплюватися аргументами і прикладами. Водночас викладення матеріалу має бути творчим, не переобтяженим цитуваннями і фактажем.

Практична робота повинна формуватися відповідно до плану: мета, вихідні дані, методичні вказівки, алгоритм рішення, завдання для самостійної роботи (за аналогією з розглянутим раніше алгоритмом), контрольні запитання студентам для закріплення матеріалу, оцінювання рівня сформованості умінь, обговорення ходу заняття і питання до викладача, надання завдання студентам для самостійного опрацювання. В її структурі домінує самостійна робота. Викладач бере участь на стадії постановки завдання, під час розроблення методичних вказівок і здійснює контроль. Водночас практична робота може бути організована за допомогою комп'ютерів під час виконання задач на оптимізацію і з використанням спеціалізованих прикладних програм.

Практичне заняття може проводитися у вигляді підсумкової роботи, ділової або дидактичної гри, аналізу виробничих ситуацій, роботи з документами, колоквіуму, дискусії, контрольної роботи.

ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Практична робота 1 НАУКОВІ ШКОЛИ В ЕТНОЛОГІЇ

Умови виконання самостійної практичної роботи:

Кожен студент має обрати один із запропонованих наукових напрямів розвитку етнології, ознайомитись з основними роботами засновника наукової школи чи одного з найбільш видатних представників (у випадку, якщо немає конкретного вченого – засновника теорії), підібрати додаткову літературу, де надаються відомості про наукову школу, напрями діяльності, результати практичної діяльності її представників, критичні аналізи досліджень тощо.

Розробити план презентаційної доповіді за схемою:

- надати біографічні дані засновника (представника) наукової школи;
- підібрати фотографії в різні роки життя, членів родини, обкладинки наукових публікацій;
- визначити головні напрями наукових досліджень;
- визначити прогресивні риси теорії, її недоліки, а також зв'язок наукової теорії з сучасними проблемами соціуму.

Підготовлені текст доповіді і презентацію (обсяг – 10–12 кадрів) у форматі Power point або Prezi необхідно надіслати на адресу корпоративної пошти викладача. Після оцінювання всі презентації будуть розміщені на порталі для загального огляду. Доповіді заслуховуватимуться на лекційних заняттях відповідної тематики.

Теорія еволюціонізму

- Едвард Беннет Тайлор. Первобытная культура. URL: http://www.gramotey.com/?open_file=1269006657
- Льюїс Генрі Морган. Древнее общество, или Исследование линий человеческого прогресса от дикости через варварство к цивилизации. URL: https://www.pseudology.org/Sex/MorganLG_DrevneeObshestvo2.pdf
- Джеймс Фрезер. Золотая ветвь. URL: http://modernlib.ru/books/frezer_dzheyms_dzhordzh/zolotaya_vetv/read
- Бастіан Адольф. Общие основания этнологии. URL: Твори Адольфа Бастіана на archive.org

Теорія дифузійнізму

- Ратцель Фр. Антропogeография. Rtf (на порталі)
- Роберт Гребнер. Метод етнології. (на порталі)
- Фробениус Лео. Естественное учение о культуре. Происхождение африканских культур. Rtf (на порталі)
- Елиот-Смит Г. Культура. Rtf (на порталі)

Теорія функціоналізму

- Турнвальд Р. Человеческое общество в своем социологическом основании. Rtf (на порталі)
- Малиновский Б. Научная теория культуры. Rtf (на порталі)
- Редклифф-Браун А. Структура и функция в примитивном обществе. URL: http://yanko.lib.ru/books/cultur/radcliffebrown_struct_function_in_prim_society.htm

Теорія структуралізму

- Дюркгейм Е. Самоубство: соціальний етюд. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Durkgeim/index.php
- Дюркгейм Е. Социология. Ее предмет, метод и назначение. URL: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Durkgeim/_Soc_Index.php
- Леви-Стросс Клод. Структурная антропология. URL: <http://www.niv.ru/doc/anthropology/stross/index.htm>
- Мосс Марсель. Підручник етнографії. Ptf (на порталі)
- Леві-Брюль Люсьєн. Сверхъестественное в первобытном мышлении. URL: <http://www.rulit.me/books/sverhestestvennoe-v-pervobytnom-myshlenii-read-238293-175.html>

Американська школа історичної етнології

- Боас Фр. Ум первобытного человека. Ptf (на порталі).
- Крюбер А. Антропология; Індійські міфи Південної Центральної Каліфорнії. URL: <http://www.sacred-texts.com/nam/ca/scc/>

Психологічна антропология

- Бенедикт Р. Хризантема и меч. Ptf (на порталі).
- Мід М. Культура и мир детства. Ptf (на порталі).
- Кардінер А. Людини і її суспільство. Трагічні неврози війни. Методологічний аналіз теорії Фрейда. Ptf (на порталі).

Культурний релятивізм

- Херсковіц М. Аккультурация. Человек и его творения. Культурная антропология. URL: <http://um.co.ua/9/9-18/9-18756.html>
- Крюбер А. Антропология. Індійські міфи Південної Центральної Каліфорнії. URL: <http://www.sacred-texts.com/nam/ca/scc/>

Практична робота 2 ЕТНІЧНІ КОНФЛІКТИ

Завдання: Обрати регіон (континент) і проаналізувати протікання міжетнічної напруженості за схемою:

- 1) назва регіону (континенту);

2) назва і характеристика сторін, які беруть участь у конфлікті (країни з зображеннями державної чи регіональної символіки; керівники чи представники сторін, які беруть участь у конфлікті)

3) визначити і чітко сформулювати:

- причини;
- тип;
- стадію;
- визначені чи можливі, на вашу думку, способи врегулювання етнічного конфлікту;

4) події протікання етнічного конфлікту;

5) сучасний стан етнічного конфлікту.

Крім конфліктів між країнами, можна розглядати і конфлікти, які відбувалися всередині країн.

Конфлікт повинен бути закінчений чи знаходитись у неактивній стадії.

Варіанти етнічних конфліктів:

- між країнами: Іран – Ірак, Ірак – Кувейт, Ізраїль – Палестина, Вірменія – Азербайджан (Нагірний Карабах), Сербія – Албанія, росія – Чечня;
- в середині країни: Грузія – Абхазія / Південна Осетія;
- між корінним етносом і російськомовним населенням (республіка Молдова та «Придністров'я»), осетини – інгуші (Росія), серби – албанці (Косово), греки – турки (Кіпр), англійці – шотландці (уельські), французи – бретонці, баски та інші.

Можна схарактеризувати етнічний конфлікт, який відбувся в певний період історичного розвитку певної країни чи регіону.

Підготовлені текст доповіді і презентацію (обсяг – 10–12 кадрів) у форматі Power point або Prezi необхідно надіслати на адресу корпоративної пошти викладача. Після оцінювання всі презентації будуть розміщені на порталі для загального огляду. Доповіді заслуховуватимуться на лекційних заняттях відповідної тематики.

Рекомендована література

- Спільна резолюція щодо дозволу на використання Збройних сил США проти Іраку. URL: <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/10/20021002-2.html>
- Іракська війна 2003–2011. URL: <https://www.britannica.com/event/Iraq-War>
- Крістоф Пері «Ірак. Війна (2003–2011)», *Encyclopaedia Universalis* [онлайн]. URL: <https://www.universalis.fr/encyclopedie/guerre-d-irak/>
- Війна в Іраку (2003–2011) (з посиланнями). URL: <https://www.quora.com/topic/War-in-Iraq-2003%E2%80%932011>

- Розкрито військову записку Буша-Блера в Іраці. URL: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4849744.stm>
- Конфлікт на Близькому Сході: роль Євросоюзу. URL: <http://geostrategy.ua/news/konflikt-na-blizkomu-shodi-rol-evrosouzu>

Практична робота 3

ЩО МИ ЗНАЄМО ПРО КОНТИНЕНТИ СВІТУ. ЄВРОПА

Форма проведення: Дидактична гра

1. Назва команди, емблема (обґрунтування) – 0,5 бала.
 2. Конкурси:
 - гра «у м'яч»;
 - конкурс капітанів.
 3. Презентація (аргументація) «Моя улюблена країна Європи».
 4. Конкурс «Питання від викладача»:
 - конкурс ерудитів (питання від викладача);
 - конкурс «Асоціативний ряд». Команди, прослухавши перелік явищ, повинні назвати країну, з якою ці явища асоціюються;
 - конкурс «КРАЇНА чи СТОЛИЦЯ».
- Підведення підсумків гри.

ТЕМАТИКА СТУДЕНТСЬКИХ ДОСЛІДНИЦЬКИХ РОБІТ

Індивідуальна самостійна робота студента відображає його навчальні досягнення, набуті наукові навички та рівень сформованості загальних і фахових компетентностей.

Види (форми) індивідуальних науково-дослідних завдань (ІНДЗ)

Програмою курсу передбачається обов'язкове індивідуальне науково-дослідне завдання, яке виконується на основі засвоєння певного змістового модулю або змісту навчального курсу загалом. Основна мета такого завдання полягає у систематизації, закріпленні, поглибленні теоретичних знань із курсу та застосування їх під час виконання конкретних дослідницьких завдань. Автор має продемонструвати рівень своєї фахової кваліфікації, ерудиції, а також володіння методикою та методологією етнологічного дослідження. Виконання завдання покликане сприяти підвищенню рівня інтелектуальної та дослідницької культури, більш глибокому осмисленню найістотніших проблем розвитку сучасної етнології, засвоєнню необхідних форм та методів науково-практичної діяльності, розвитку творчого мислення.

Завдання пропонуються у формі написання творчої роботи (есе), яка має вирізнятися, з одного боку, концептуальним характером, а з іншого, – самобутнім авторським підходом до теми. Передусім на високу оцінку може претендувати робота, яка містить власний погляд на розглядувану проблему, відзначається логічністю й переконливістю аргументації, конкретними прикладами з історії етнічних культур, зв'язком із сучасними культурними реаліями.

Робота повинна містити план, обґрунтування вибору теми, концептуальні висновки і список використаної літератури. Орієнтовний обсяг такої роботи – 10–15 сторінок. Орієнтовна тематика творчих робіт – есе:

1. Етнічна ідентичність. Етнічний характер та темперамент.
2. Основні принципи розмежування етносів та їх класифікації.
3. Ідея сакрального та сакральні ієрархії в традиційній свідомості.
4. Етнічна самоідентифікація особистості.
5. Етнічні стереотипи чоловічої та жіночої поведінки.
6. Етнічні міфологеми та архетипи.
7. Символи та ритуали в етнічних культурах. Концепція Тернера.
8. Етнокультурні дослідження Р. Бенедикт.
9. Етнокультурні дослідження Ф. Боаса (Методи етнології).
10. Етнокультурні дослідження Б. Малиновського (функціональний аналіз).
11. Етнокультурні дослідження М. Мід.
12. Етнічні культури Океанії та Австралії (будь-яка за вибором студента).
13. Етнічні культури Африки (будь-яка за вибором студента).
14. Етнічні культури Америки (будь-яка за вибором студента).
15. Етнічні культури Азії (будь-яка за вибором студента).
16. Етнічні культури Європи (будь-яка за вибором студента).

ПИТАННЯ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ (ЕКЗАМЕНУ)

1. Становлення етнології як науки.
2. Об'єкт дослідження етнології. Предметне коло сучасної етнології.
3. Задачі етнології. Методи етнологічних досліджень.
4. Зв'язок етнології з іншими науковими дисциплінами.
5. Поняття «етнос», «етнічність». Основні ознаки етносу.
6. Базові поняття етнології.
7. Наукова школа – Еволюціонізм.
8. Наукова школа – Дифузійонізм.
9. Наукова школа – Структурний функціоналізм.
10. Американська школа історичної етнології.
11. Етнопсихологічний напрям в етнології.
12. Наукова школа – Культурний релятивізм.
13. Новітні концепції в етнології. Постмодернізм. Неоеволюціонізм.
14. Географічна класифікація народів світу.
15. Антропологічна (расова) класифікація народів світу.
16. Етнолінгвістична (мовна) картина світу.
17. Релігійна характеристика народів світу.
18. Етногенез. Концепції етногенезу.
19. Поняття «культура» та її етнічні функції.
20. Теорії типологізації культури.
21. Поняття «етнічні процеси». Їх типологізація.
22. Теорії виникнення і змісту етнічних процесів.
23. Класифікація етнічних процесів. Етнооб'єднувачі та етнорозмежувальні процеси.
24. Поняття «міжетнічна напруженість», «етнічний конфлікт» та їх причини.
25. Класифікація етнічних конфліктів, характеристика їх основних типів.
26. Стадії протікання етнічного конфлікту.
27. Специфіка регулювання конфліктів на різних стадіях їх розвитку.
28. Класифікація етнічних процесів у сучасному світі.
29. Географічна характеристика Африканського континенту.
30. Антропологічний склад населення Африканського континенту.
31. Етнолінгвістичний склад народів Африки.
32. Етнічні та демографічні процеси в сучасній Африці.
33. Історія вивчення Африканського континенту.
34. Традиційно-побутова культура африканців.
35. Вірування африканських народів.
36. Географічна характеристика Азійського регіону.

37. Антропологічний склад населення Азійського регіону.
38. Етнолінгвістичний склад населення Азійського регіону.
39. Етнічні та демографічні процеси в сучасній Азії.
40. Арабо-мусульманський культурний регіон Азії.
41. Далекосхідний культурний регіон Азії.
42. Індійський культурний регіон Азії.
43. Географічна характеристика Австралії та Океанії.
44. Антропологічна характеристика австралійських аборигенів.
45. Етнічні та демографічні процеси в Австралії та Океанії.
46. Етнолінгвістичний склад населення Австралії та Океанії.
47. Особливості традиційно-побутової культури аборигенів Австралії та Океанії.
48. Духовна культура та вірування австралійських аборигенів.
49. Географічна характеристика регіонів Американських континентів.
50. Антропологічний склад народів Америки.
51. Етнолінгвістичний склад народів Америки.
52. Етнічні та демографічні процеси в країнах Америки.
53. Історія вивчення Америки. Теорії щодо заселення континенту.
54. Традиційні заняття і побут народів Америки. Релігійні уявлення.
55. Географічна характеристика Європейського континенту.
56. Антропологічна характеристика країн Європи.
57. Етнолінгвістичний склад населення Європи.
58. Етнічні та демографічні процеси в сучасній Європі.
59. Народи Східної Європи. Слов'яни.
60. Загальна регіональна характеристика Східної Європи: південні, західні та східні слов'яни.
61. Основні етапи етнічної історії. Особливості етнічних процесів.
62. Головні концепції етногенезу й етнічна історія українців.
63. Етнічний склад і розселення українців. Етнографічні та локальні групи.
64. Особливості матеріальної та духовної культури.
65. Звичаї та обряди українського народу.
66. Громадський побут і приватне життя українців.

ПОЛІТИКА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дедлайни. Усі завдання, передбачені програмою, мають бути виконані у встановлені терміни. Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75 % від можливої максимальної кількості балів за вид роботи). Перескладання модуля відбувається із дозволу завідувача кафедри та деканату за наявності поважних причин.

Академічна доброчесність. Учасники освітнього процесу керуються принципами академічної доброчесності відповідно до Кодексу академічної доброчесності та корпоративної етики ДонНУ імені Василя Стуса.

Відвідування. За об'єктивних причин (хвороба, працевлаштування, стажування, інше) навчання може відбуватись в онлайн-формі відповідно до затвердженого індивідуального графіку.

Усунення заборгованостей

Усунення заборгованостей у процесі опанування дисципліни відбувається під час консультативних годин викладача, з графіком яких можна ознайомитися на кафедрі історії України та спеціальних галузей історичної науки. Максимальний бал за виконання завдань, які не реалізовані вчасно без поважних причин, знижується на 20 %.

Схема оцінювання результатів навчальних досягнень

За 100-бальною шкалою	За шкалою ECTS	За національною шкалою	
		для екзамену	для заліку
90–100	A	відмінно	зараховано
82–89	B	добре	
75–81	C		
67–74	D	задовільно	
60–66	E		
0–59	FX	незадовільно	не зараховано

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Боас Ф. Ум первобытного человека. URL: <http://www.opentextnn/man/?id=3337>
2. Масляк П. О. Країнознавство: підручник. 2-ге вид., випр. Київ: Знання, 2008. 292 с. (Вища освіта ХХІ століття).
3. Мид М. Культура и мир детства: монографія, 2008. URL: <http://www.youblisher.com/p/184827-Mid-M-Kultura-i-mir-detstva-M-Mid-M-Direkt-Media-2008-878-c/>
4. Морган Л. Г. Лига ходеносауни, или ирокезов: пер. с англ.; АН СССР, Ин-т этнографии. Москва: Наука, 1983. 301 с.
5. Ратцель Ф. Народоведение (Антропогеография). *Классика геополитики. XIX век*, 2003. URL: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-47995.html?page=6#2231187>
6. Сміт Ентоні Д. Національна ідентичність / пер. з англ. П. Таращука. Київ: Основи, 1994. 224 с. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Smith_Anthony/Natsionalna_identychnist/
7. Тайлор Эдуард Бернетт. Первобытная культура: Исслед. развития мифологии, философии, религии, языка, искусства и обычаев: в 2 т. Т. 1. под ред. Д. А. Коропчевского. 2-е изд. Санкт-Петербург: Тип. И. Н. Скороходова, 1896. 472 с. URL: http://www.gramotey.com/?open_file=1269006657
8. Тиводар М. П. Етнологія: навч. посіб. для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Львів: Світ, 2004. 623 с.
9. Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник / А. Пономарьов, Л. Артюх та ін. Київ, 1994.
10. Фрейд З. Психология бессознательного: сб. произведений / сост., науч. ред., авт. вступ. ст. М. Г. Ярошевский (с. 1–25). 1990. 448 с. URL: http://pedlib.ru/Books/5/0137/5_0137-6.shtml#book_page_top
11. Фрейд З. Психопатология обыденной жизни. URL: https://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/freyd/psih1.php
12. Фройд З. Вступ до психоаналізу. Частина 2. Сновиддя. Київ: Основи, 1998. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Freud_Sigmund/Vstup_do_psykhoanalizu.pdf
13. Дністрянський М. С. Етнополітична географія України. Львів, 2006.
14. Доманська О. Наукова концепція етногенезу Л. Гумільова щодо засад розбудови національного культурного простору в сучасних умовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Культурологія»*. 2016. Випуск 17.
15. Капітон В. П., Капітон О. В. Африканська культура: міфи і реальність (на допомогу лектору). URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11602.html>
16. Кононов І. Ф. Концепція ідентифікації та ідентичності в психоаналізі: Зигмунд Фройд та Ерік Еріксон. URL: <https://www.academia.edu/9411647/>

17. Культура і побут населення України / авт. В. Наулко, Л. Артюх та ін. Київ, 1993.
18. Макаrchук С. А. Етнічна історія України: навч. посіб. URL: http://ebk.net.ua/Book/history/makarchuk_eiu/annotation.htm
19. Мир индейцев. История, культура, мифология, фотографии, фильмы (Население Нового Света: проблемы формирования и социокультурного развития (сборник статей). URL: <http://www.indiansworld.org/>
20. Ломака О. Класифікація етнічних процесів у вітчизняній етнології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Історичні науки*. 2016. Випуск 16.
21. Лозко Г. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект. Київ: АртЕк, 2001.
22. Павленко Ю. В. ЕТНОГЕНЕЗ. Енциклопедія історії України: Т. 3 / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Etnogenez>
23. Паронікян А. А. Інтеграційні та дезінтеграційні процеси етнічних спільнот у глобалізованому світі: виклики та тенденції. *Грані*. № 8 (136), 2016.
24. Пономарьов А. Етнічність та етнічна історія України. URL: <http://etno.uaweb.org/book1/lecture01.html>
25. Рубель В. А. Історія цивілізацій Доколумбової Америки: навч. посіб. для іст. спеціальностей вузів. Київ: Наукова думка, 2005.
26. Теорію заселення Америки майже «розбито вщент». URL: https://zn.ua/ukr/SCIENCE/teoriyu_zaselennya_ameriki_mayzhe_rozbity_vscent_.html
27. Енциклопедія історії України: Т. 3: Е–Й / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: Наукова думка, 2005. URL: <http://www.history.org.ua/?termin>
28. Этнографический блог о народах и странах мира их истории и культуре URL: <http://lib7.com/narody-avstralii-i-okeanii/18-izychenie-avstralii.html>
29. Етнографія та побут народів світу. URL: <http://04.com.ua/narody-avstralii-i-okeanii/1806-izychenie-avstralii.html>. <http://04.com.ua/amerika.html> <http://04.com.ua/afrika.html> <http://04.com.ua/evropa.html> <http://04.com.ua/istorija-ukrayinskogo-narodu.html>

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Навчальне видання

Мартинчук Інна Іванівна

**МЕТОДИЧНИЙ ПОРАДНИК
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕТНОЛОГІЯ»**

**для здобувачів вищої освіти
спеціальності 032 Історія та археологія**

Електронне видання

Редактор О. А. Солдатова
Технічний редактор Т. О. Важеніна-Гопрак

Підписано до друку 15.12.2023
Формат 60×84/16. Папір офсетний.
Друк – цифровий. Умовн. друк. арк. 2,09.
Тираж 30. Зам. 72.

Донецький національний університет імені Василя Стуса
21021, м. Вінниця, 600-річчя, 21
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018